

Мельника Г. була розглянута у вересні 1957 р. Відповідь була закономірна: підстав для реабілітації нема [1, арк. 183].

Такий самий висновок був зроблений і в березні 1991 р. обласною прокуратурою Вінницької області: підстав для реабілітації нема, «з вироком Трибуналу військ НКВС Вінницької області від 25 листопада 1944 року по відношенню Мельника Григорія Петровича – погодитись» [1, арк. 195]. Реабілітований він був у лютому 1992 р.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний архів Вінницької області (ДАВіО), Ф. П-6023, оп.4, спр. 26521, 200 арк.
2. «Вінницькі вісті». 28 грудня 1941 р. 8 с.

Вікторія Колесник

«ВСЕ ТЕ, ЩО Я БАЧИВ НЕСПРАВЕДЛИВЕ НА СВІТІ, Я НЕ МІГ НІКОМУ НІЧОГО ГОВОРИТИ, ВИКЛАДАЮЧИ НА ПАПЕРІ...»: (НЕ) ВТРАЧЕНИЙ ЖИТТЄПИС ГРИГОРІЯ КАПКАНА

***Анотація.** Біографічний нарис про подолянина Григорія Капкана, учасника Визвольних змагань 1917–1921 рр. Підготовлений на основі архівно-кримінальної справи і музейних матеріалів.*

***Ключові слова:** Мелешків, монастир, Волинець, репресії, Гайсин, контрреволюційна організація, Вінниця.*

Victoria Kolesnyk

«ALL THAT I HAVE SEEN UNJUST IN THE WORLD, I COULD NOT SAY ANYTHING TO ANYONE, LAYING OUT ON PAPER... «: (NOT) LOST BIOGRAPHY OF GREGORY KAPKAN

***Abstract.** A biographic essay about inhabitant of Podolia Hryhorii Kapkan, participant of the Ukrainian War of Independence 1917–1921. Its prepared on the basis of archival documents and museum materials.*

***Keywords:** Meleshkiv, monastery, Volynets, repressions, Haisyn, counter-revolutionary organization, Vinnytsia*

Це дослідження розпочалося з атрибутів п'яти світлин, які походять із зібрань подільської родини Капканів, а нині зберігаються у фондах Вінницького обласного краєзнавчого музею [1]. Принаймні дві світлини зроблено у фотографічній майстерні Києво-Печерської лаври, на це вказують їхні паспарту. На всіх знімках – послушники православних чернечих осередків, окремо або із цивільними особами. Рукописні написи на зворотах фотографій стали для авторки дороговказом. Далі архівно-кримінальна справа Григорія Капкана відкрила життєпис, через призму якого можна побачити реалії перших 15 років радянської окупації – власне трагічні наслідки поразки українських визвольних змагань 1917–1921 рр. для окремої людини і краю.

Коло 1910 р. у фотографічній майстерні Києво-Печерської лаври сфотографувалися селяни із с. Мелешкова Гайсинського повіту Подільської губернії: Іван Артемович Капкан (1860 р. н.), його дружина і син Григорій, послушник одного з київських православних монастирів. Принагідно зауважимо, що ця родинна світлина є прекрасним зразком роботи фотомайстерні, яка діяла в Печерській лаврі в 1874–1876 і 1891–1917 рр.

Григорій народився 1891 р. в Мелешкові – живописній місцині на берегах р. Кіблича. Закінчив тут школу. У праці «Приходи и церкви Подольской епархии», підготовленій Юхимом Сіцінським, зазначено, що мешканці Мелешкова (932 особи на 1900 р.) «займаються землеробством; вони досить набожні, старанні щодо церкви» [3]. Напевно, підтвердженням останнього є і участь Григорія у прощі

мелешківчан до Києва в 1909 р., під час якої він вступив послушником до Іонинського монастиря. У 1913 р. перейшов на послух до Михайлівського монастиря. Послушниками київських монастирів стали і його товариші – Григорій Некрут та Ємельян Ананішин.

У 1915 р. Григорій Капкан був мобілізований. Про його участь у воєнних діях відомостей немає, на Поділля повернувся 1918 р. з Карпат. З 14 листопада 1918 р. – у повстанському загоні отамана Ананія Волинця, сформованому в с. Кисляку Гайсинського повіту. В цьому ж загоні були його односельці Трохим Шпичка, Петро Дмитрук (помер коло 1934 р.), Григорій Ананішин (заарештований 1932 р., засуджений на 3 роки виправно-трудоких таборів (далі – ВТТ)), Лукаш Кондратюк, Олександр Клепа, Павло Гордійчук (засуджений 1937 р. на 10 років ВТТ). Загін був переведений із Кисляка до Гайсина і розміщений у казармах. За деякими свідченнями, Григорій Капкан «при Петлюрі» був секретарем у Мелешкові [3, арк. 3, 3 зв., 13 зв.].

Після встановлення радянської влади Григорій залишився в рідному селі. Одружився з Марфою Гордійчук (1899 р. н.). Вони мали трьох дітей: Феодосію (1921 р. н.), Федора (1923 р. н.) і Григорія (1933 р. н.) [3, арк. 2].

У 1923–1924 рр. Капкан працював секретарем у сільській раді, в 1931–1934 рр. – продавцем у споживчій кооперації.

Утвердження радянського тоталітарного режиму супроводжувалося масовими переслідуваннями. Особливо пильно влада стежила за активними освіченими людьми, які критикували її дії або навіть намагалися чинити спротив владному свавілля. Серед них було чимало представників духовенства, монахів і послушників. Показово, що в конституціях УСРР 1919 і 1929 рр. (взорованих на конституціях РСФРР 1918 і 1925 рр.) їх було виділено в окрему категорію серед осіб, позбавлених виборчого права. Григорій Капкан у 1925–1929 рр. також був позбавлений права обирати і бути обраним як колишній послушник [3, арк. 3, 63, 63 зв.].

На 1929 р. у власності родини були садiba площею 0,39 га з хатою і шопою, поле площею 6 га, коні. У 1930 р. господарство Капканів оподаткували «в експортному порядку» і за невиконання зернопоставки державі частково розпродали. У той період дружина Григорія Марфа брала активну участь у стихійних селянських виступах, т. зв. «волинці». Врешті 1931 р. родина змушена була вступити в колгосп, але пробула там недовго: у 1933 р. Григорія виключили «за розкладницьку роботу та агітацію проти колективізації» [3, арк. 17 зв., 29–31].

У селі Капкан найбільше контактував зі своїми давніми товаришами Григорієм Некрутом і Ємельяном Ананішиним, так само позбавленими виборчого права. Некрут деякий час був головою споживчої кооперації. До кола спілкування Капкана також належали священник Робощук (у деяких документах – Рабошак), одноосібник Андрій Шевченко (заарештований 1931 р., втік з-під варти і загинув), Леонтій Колібабчук (заарештований і висланий). У справі також згадується рідна сестра Григорія і її чоловік Дмитрук, який був організатором «волинки» в Мелешкові [3, арк. 14 зв., 16 зв., 29].

На засіданні Мелешківської сільради 26 вересня 1934 р., присвяченому одноосібним господарствам, які нібито зірвали виконання річного плану хлібоздачі та гальмували хід колективізації, Капкана звинувачено у переховуванні «куркульського хліба», що належав одноосібниці Ірині Машталер. Сільрада організувала в Капканів обшук, під час якого було вилучено увесь знайдений хліб, а згодом ще призначено Григорію штраф у 1200 крб [3, арк. 19, 22, 25–25 зв.].

У перебігу трусу в бібліотеці Капкана виявили «контрреволюційну» літературу: «Правдиве слово про більшовиків-комуністів» (вид. Міністерства преси і інформації УНР, 1919 р., №55), працю Никифора Григорієва (під псевд. Григор'єв-Наш) «Історія України, відображена народними думами і піснями» (вип. 2: «Козаччина», вид. 1919 р.) та її 3-тє видання, працю Павла Костенка «Кубанські чорноморські козаки і Україна» (вид. 1919 р.), 2 примірники Універсалу Трудового конгресу України «До українського народу» (січень 1919 р., надруковані у Вінниці) та «Карту земель, де живе український народ».

Організаторів обшуку також зацікавили власні праці Григорія Капкана: «Книга домашніх заміток...», «Щоденник» (у 4 зошитах), «Різні біографічні замітки...» 1921–1922 рр. (у 4 зошитах), біографії його рідних – діда Артема Капкана, батька, дружини, доньки і старшого сина. Серед вилучених матеріалів були теж «Головні правила українського правопису» (ймовірно, переписані Григорієм), його листування та три записники [3, арк. 32].

Особливу підозру викликали знайдені в хаті Капканів чисті бланки зі штампом і печаткою Мелешківської сільради (7 шт.), зошит з чистими бланками Мелешківського споживчого товариства (15 листків), «Іменний список осіб, позбавлених виборчих прав по с. Мелешкову» (такі списки сільрада вившувала за 2 тижні до виборів у кооперації та школі) та список членів сільського активу, переписаний у щоденник. Останнє Григорій пояснив тим, що хотів зафіксувати осіб, які незаконно понад норму обкладали його та інших податками [3, арк. 5–6, 32].

Матеріали, знайдені під час трусу, сільрада в той же день надіслала до Гайсинського районного відділення НКВС, яке 29 вересня видало постанову про початок слідства. Григорія було заарештовано. Свідомий небезпеки, що чатувала на нього, на допитах він стверджував, що українські видання періоду Визвольних змагань знайшов під час роботи в кооперації серед літератури, закупленої в населення для обгортання товару. Запевняв слідчого, що не читав їх, а «зберігав як архів, щоб коли-небудь у вільний час прочитати» [3, арк. 4].

Вельми промовистим є його пояснення власних кількарічних записів: «Все те, що я бачив несправедливе на світі, я не міг нікому нічого говорити, викладаючи на папері, складаючи свої особисті щоденники, і цим заспокоювавсь, такі щоденники я став щоденно складати з 1931 року до 1934 року, потім поїхав на роботу в Кам'янське і перестав вести щоденник» [3, арк. 5 зв.].

На початку грудня справа надійшла до Народного суду м. Гайсина, відтак – до спецколегії Вінницького обласного суду. Григорія утримували під вартою спочатку в брацлавському бупрі (будинок

примусових робіт), а потім у вінницькому. Перед судовим процесом колегія оборонців призначила йому захисника (адвоката) – Леонідову [3, арк. 40, 44].

У звинувачувальному акті, складеному Вінницькою обласною прокуратурою 19 грудня 1934 р., крім попередніх звинувачень у розкладницькій роботі «серед колгоспної маси села» та антирадянській діяльності, зазначено ще «поширення провокаційних чуток про швидкий напад на радвладу іноземних держав». Щоб довести тимчасовість нової влади, Капкан нібито говорив односельцям: «[...] дім Романових 300 років тримався і звалили, а радвлада всього 17 років тримається» [3, арк. 29, 30].

15–16 січня 1935 р. відбувся відкритий розгляд справи у Вінницькому обласному суді. Григорій Капкан визнав себе винним лише частково, а саме в тому, що зберігав заборонену літературу і чисті бланки зі штампами та печатками. Також пояснив деякі свої записи у щоденнику: «Слова, мною написані – “вороги людства” – [такими] я считав тих, які мене обіжали і других громадян. Слово “кошунство” я писав тому, що вони закривали церкви в 1930 р. під час колективізації, так я і розумію це слово» [3, арк. 62–64 зв.]. Тут слід зазначити, що в Мелешковій Іоанно-Богословська церква (збудована 1764 р., перебудована 1888 р.) також була закрита 1930 р. і використовувалась як зерносховище.

На судовому засіданні прокурор Гетіна просила для підсудного «позбавлення волі на довгий термін» відповідно до ст. 54-10 КК УРСР. Захисниця Леонідова у своїй промові зазначила, що «Капкан є вихованець монастиря, де і вихований не в теперішньому дусі, однак ж активної участі проти переводимих партією і радвладою міроприємств він не приймав», і просила про пом'якшення вироку [3, арк. 67].

Спецколегія Вінницького обласного суду 16 січня 1935 р. винесла вирок, якому передувало наступне обґрунтування: «Поведінка підсудного на суді викликає підозріння про невинуватість підсудного, який з'являється надзвичайно соц. небезпечною людиною і соц. небезпека останнього вимагає негайно ізоляції підсудного від суспільства на довгий реченець». При обранні «реченця» (тобто строку) колегія виходила з того, що «підсудний виявляє з себе людину з класово-ворожим світо-оглядом», відтак винесено вирок: «Гр-на Капкана Григора Іваніва позбавити волі в поправно-трудовах таборах далеких місцевостей Союзу СРСР на шість (6) років з обмеженням в правах [...] на 3 роки». Йому зараховано попередній термін ув'язнення з 29 серпня 1934 р., а всі «речдоки» мали бути знищені. Дозволялось оскаржити вирок у 5-денний термін з моменту передачі копії документа до спецколегії Найвищого суду УСРР [3, арк. 68–69 зв.].

За дорученням Григорія Капкана його захисник Леонідова склала касаційну скаргу, в якій було спростовано всі звинувачення. Однак члени спецколегії Найвищого суду УСРР, що брали участь у касаційному судовому засіданні 11 лютого 1935 р., були іншої думки. Так в ухвалі зазначено: «З матеріалів справи видно, що засуджений довгий час хоронив цю контрреволюційну літературу та її читав,

підкреслюючи певні місця. Крім того, засуджений Капкан на протязі більше шести років був монахом у Київському Михайлівському монастирі, який монастир у минулому був розсадником контрреволюційного українського націоналізму, що теж свідчить за те, що ця література попала до нього не випадково». Касаційну скаргу залишено «без наслідків», а вирок без змін [3, арк. 88–90, 96, 97]. (Тут варто зазначити, що надалі згідно з постановою ЦВК і РНК СРСР від 1 грудня 1934 р. «Про внесення змін у діючі кримінально-процесуальні кодекси союзних республік» політичні справи слухали в суді без участі сторін, а касаційні оскарження та подача клопотань про помилування не допускалися).

28 лютого 1935 р. складено акт спецколегії Вінницького обласного суду про знищення «через спалення» речових доказів по справі Капкана, включно з його творами, щоденниками, записниками. Збереглися тільки світлини [2; 3, арк.102]. Григорій Капкан був реабілітований Вінницькою обласною прокуратурою 29 квітня 1990 р. У довідці, включеній до акту реабілітації, зазначено, що його подальша доля невідома [3, арк. 110, 111].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вінницький обласний краєзнавчий музей, ф-7763–7767.
2. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Вып. девятый: Приходы и церкви Подольской епархии / под ред. священника Е. Сецинского. Каменец-Подольск, 1901. С. 298.
3. ДАВіО. Ф, Р-6023. Оп. 4. Спр. 26052. 113 арк.

Анатолій Лусий

ЗЛОЧИН БЕЗ КАРИ

Анотація: В статті йде мова про масове знищення в'язнів вінницьких тюрем перед вступом німецьких військ у липні 1941 р.

Ключові слова: *тюрма, в'язні, охорона, розстріли.*

Anatoliy Lysyi

CRIME WITHOUT PUNISHMENT

Abstract. *The article examines the mass extermination of prisoners in Vinnytsia prisons before the entry of German troops into Vinnytsia in July 1941.*

Keywords: *prison, prisoners, guards, executions, unknown, graves.*

У державному архіві Вінницької області зберігаються кримінальні справи на десятки тисяч міфічних ворогів народу. Їх прах було сховано в різних місцях Вінниці: в саду по Літинській дорозі, на православному кладовищі, в парку. Але є категорія жертв комуністичної влади від яких не залишилось ні кримінальних справ, ні місць поховання.